

1. Obowiązek stawiennictwa na wezwanie.

Na każdej osobie wezwanej przez organ procesowy w charakterze świadka ciąży bezwzględny obowiązek stawienia się w miejscu i czasie określonym przez organ procesowy (art. 177 § 1 kpk). Na świadka, który bez usprawiedliwienia nie stawił się na wezwanie albo bez zezwolenia oddalił się z miejsca czynności przed jej zakończeniem można nałożyć pieniężną karę porządkową w wysokości do 10 000 złotych, a nadto zarządzić jego zatrzymanie i przymusowe doprowadzenie (art. 285 kpk). Karę porządkową należy uchylić, jeśli ukarany w ciągu tygodnia od daty doręczenia mu postanowienia o wymierzeniu kary dostatecznie usprawiedliwi swą nieobecność lub samowolne oddalenie się (art. 286 kpk).

Od obowiązku stawienia się na wezwanie istnieją pewne wyjątki – a mianowicie jeżeli świadek nie może stawić się z powodu choroby, kalectwa lub innej nie dającej się pokonać przeszkody (np. podeszły wiek). Wówczas świadka takiego można przesłuchać w miejscu jego pobytu.

Obowiązku stawiennictwa nie mają również osoby objęte tzw. immunitetem zakrajowości (art. 581 i 582 kpk) czyli np. uwierzytelnieni w RP szefowie przedstawicielstw dyplomatycznych państw obcych, osoby należące do personelu dyplomatycznego, administracyjnego i technicznego tych przedstawicielstw, członkowie ich rodzin pozostający z nimi na wspólnocie domowej, a także inne osoby korzystające z immunitetów dyplomatycznych na podstawie ustaw, umów lub powszechnie uznanych zwyczajów międzynarodowych.

2. Obowiązek złożenia zeznań.

Na osobie wezwanej w charakterze świadka ciąży prawny obowiązek zeznawania, sankcjonowany stosowaniem środków przymusu procesowego. Obowiązkiem złożenia zeznań objęte są zarówno posiadane przez świadka informacje dowodowe mające znaczenie dla sprawy, jak i dane dotyczące jego tożsamości. Jeżeli świadek bezpodstawnie uchyła się od złożenia zeznań można nałożyć na niego pieniężną karę porządkową (art. 287 § 1 kpk), uporczywego w razie uporczywego uchyłania się od ich złożenia, czyli gdy kara pieniężna nie poskutkowała, można nałożyć na świadka karę porządkową aresztowania na czas do 30 dni (art. 287 § 2 kpk).

Również obowiązek złożenia zeznań doznaje pewnych ograniczeń, gdyż pewne osoby w ogóle nie mogą być przesłuchiwane w charakterze świadków na pewne okoliczności. Tak więc nie wolno przesłuchiwać jako świadków (tzw. bezwzględny zakaz dowodowy):

- obrońcy co do faktów, o których dowiedział się udzielając porady prawnej lub prowadząc sprawę,
- duchownego co do faktów, o których dowiedział się przy spowiedzi (art. 178 kpk),
- osób zobowiązanych do zachowania tajemnicy w zakresie ochrony zdrowia psychicznego, na okoliczność przyznania się (wobec nich) przez osobę z zaburzeniami psychicznymi do popełnienia czynu zabronionego (art. 52 ust. o ochronie zdrowia psychicznego z 19.08.1998 roku - Dz.U. Nr 111, poz. 535 z póź. zm.),
- biegłego lub lekarza udzielającego pomocy medycznej oskarżonemu, na okoliczność złożonego przez oskarżonego oświadczenia dotyczącego zarzucanego mu czynu (art. 199 kpk), przy czym gdyby lekarzowi udzielającemu pomocy medycznej towarzyszyła osoba z personelu medycznego (np. pielęgniarka, sanitariusz, kierowca karetki), to zakaz ten obejmuje również te osoby. Natomiast w sytuacji, gdy przy udzielaniu pomocy medycznej oskarżonemu, znalazły się oprócz lekarza osoby postronne, wówczas można je przesłuchać na powyższe okoliczności.

Ponadto istnieje pewna kategoria osób, które mogą być przesłuchiwane w charakterze świadków, ale tylko przy zachowaniu ściśle określonych warunków. Chodzi tutaj o osoby obowiązane do zachowania tajemnicy państwowej, służbowej i zawodowej, które mają obowiązek złożenia zeznań na okoliczności objęte tajemnicą po zwolnieniu ich przez uprawniony organ – art. 179 i 180 kpk (tzw. względny zakaz dowodowy).

Obowiązek złożenia zeznań eliminowany jest także w przypadku immunitetów zakrajowości (art. 581 i 582 kpk). W takim wypadku można jedynie zwrócić się do osób korzystających z immunitetów o wyrażenie zgody na złożenie zeznań.

Najbardziej znanym wyjątkiem od obowiązku złożenia zeznań jest tzw. **prawo do odmowy złożenia zeznań** – art. 182 kpk oraz **możliwość zwolnienia świadka od zeznawania** – art. 185 kpk.

Swoistym zaś ograniczeniem obowiązku złożenia zeznań – jest unormowanie zawarte w art. 183 kpk, dające świadkowi możliwość uchylenia się od odpowiedzi na pytanie.

3. Obowiązek mówienia prawdy i niezatajania prawdy.

Zgodnie z art. 233 § 1 kk „Kto składając zeznanie mające służyć za dowód w postępowaniu sądowym lub innym postępowaniu prowadzonym na podstawie ustawy, zeznaje nieprawdę lub zataja prawdę podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”.

Warunkiem pociągnięcia do odpowiedzialności karnej na podstawie art. 233 § 1 kk jest uprzedzenie zeznającego o odpowiedzialności karnej lub odebranie od niego przyrzeczenia.

Świadka należy uprzedzić o odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań przed rozpoczęciem przesłuchania, przy czym w postępowaniu przygotowawczym świadek podpisuje oświadczenie, że został pouczone (art. 190 § 2 kpk.), zaś na etapie postępowania sądowego składa przyrzeczenie.

4. Obowiązek złożenia przyrzeczenia.

Złożenie przyrzeczenia jest obowiązkiem każdego świadka, z wyłączeniem:

- a. osób, które nie ukończyły lat 17,
- b. świadka – co do którego zachodzi uzasadnione podejrzenie, że z powodu zaburzeń psychicznych nie zdaje sobie należycie sprawy ze znaczenia przyrzeczenia,
- c. świadka, który jest osobą podejrzaną o popełnienie przestępstwa będącego przedmiotem postępowania lub pozostającego w ścisłym związku z czynem stanowiącym przedmiot postępowania albo gdy za to przestępstwo został skazany,
- d. gdy świadek był prawomocnie skazany za fałszywe zeznania lub oskarżenia.

Przyrzeczenie od świadka może odebrać tylko sąd lub sędzia wyznaczony, z tym, że od odebrania przyrzeczenia można odstąpić, jeśli obecne strony nie sprzeciwiają się temu (art. 187 § 1, 3 kpk).

5. Obowiązek poddania się oględzinom i badaniom lekarskim.

Zasadą jest, że świadek nie może być zmuszony do poddania się badaniu lekarskiemu, psychologicznemu czy oględzinom ciała bez swojej zgody (art. 192 § 4 kpk). Od tej reguły ustawodawca wprowadza jednak pewne wyjątki. Po pierwsze, świadek będący pokrzywdzonym nie może sprzeciwiać się oględzinom i badaniom nie połączonym z zabiegiem chirurgicznym lub obserwacją w zakładzie leczniczym, jeżeli karalność czynu zależy od jego zdrowia (art. 192 § 1 kpk).

Przez uzależnienie karalności czynu od stanu zdrowia pokrzywdzonego rozumie się natomiast takie sytuacje, gdy koniecznym staje się ustalenie czy czyn w ogóle miał miejsce, jak i ustalenie elementów stanowiących znamiona danego czynu np. czy naruszenie czynności narządów nastąpiło na okres powyżej czy poniżej dni siedmiu.

Po drugie – jeżeli istnieje wątpliwość co do stanu psychicznego świadka, stanu jego rozwoju umysłowego, zdolności postrzegania lub odtwarzania postrzeżeń, sąd lub prokurator może zarządzić przesłuchanie świadka z udziałem biegłego lekarza lub biegłego psychologa a świadek nie może się temu sprzeciwić (art. 192 § 2 kpk).

Jeżeli jednak świadkiem jest osoba, która korzysta z prawa do odmowy złożenia zeznań na podstawie art. 182 § 1 i 2 kpk lub została zwolniona na podstawie art. 185 kpk, to na te badania musi wyrazić swoją zgodę (art. 192 § 3 kpk).